

М. С. Бур'ян

Єгипет, Арабська Республіка Єгипет

ЄГИПЕТ, Арабська Республіка Єгипет (араб. Miṣr, Jumhūrīyat Miṣr al'-Arabīya) - держава на Близькому Сході. Займає пн.-сх. частину Африки та Синай. п-ів в Азії. На Сх. межує з Ізраїлем, на Пн. Сх. - з Палестин. автономією (сектор Газа), на Пд. - із Суданом, на Зх. - з Лівією. Омивається Середзем. (на Пн.) і Червоним (на Сх.) морями. Пл. 1001,4 тис. км². Насел. 72,5 млн осіб (2007, 2-а за чисельністю насел. країна Африки). Природ. приріст насел. 1,8 % (2006; при рівні фертильності 2,8 дитини на 1 жінку). Серед. вік 24 р. (2006). Міське насел. складає бл. 44 %. Майже 99 % проживає в долині Нілу та його дельті, що становить менше 4 % тер. країни. Етнічні групи: араби - 90 %, нубійці, греки, вірмени. Мови: араб. (держ.), англ., франц., берберська. Віросповідання: мусульмани (переважно суніти) - 94 %, християни - 6 %. Адм. поділ - 27 мухафаз. Столиця - Каїр (7,9 млн осіб, з містами-супутниками - 14,7 млн осіб; найбільше місто Африки). Найбільші міста (тис. осіб, 2007): Александрія (3917), Гіза (2492), Шубра-ель-Хейма (1020), Порт-Саїд (555), Суец (506), Луксор (438). Міжнар. аеропорти: Каїр, Александрія, Луксор, Хургада, Шарм-ель-Шейх; мор. порти: Александрія, Суец, Дум'ят, Порт-Саїд, Бур-Сафаґа. Держ. устрій - президент. республіка. Глава держави - президент. Законодав. орган - Нар. збори. До вищих органів влади належить також Консультативна рада. Грош. одиниця - єгипет. фунт. Є. - чл. ООН, Афр. союзу, Ліги араб. держав, МВФ, СОТ. Статус за класифікацією ООН - країна, що розвивається.

На тер. Є. з'явилася одна з перших землероб. цивілізацій світу. Знахідки, що засвідчують наявність землероб. культури, датуються 7 тис. до н. е. Історію Стародав. Є. умовно поділяють на такі періоди: Стародавнє царство (3 тис. до н. е.; III-IV династії); Середнє царство (до 16 ст. до н. е.; XI-XII династії); Нове царство (до 11 ст. до н. е.; XVIII-XX династії). Окремо виділяють т. зв. Ранній період (правління I та II династій) і 2 перехід. періоди. Протягом 4 тис. до н. е. на тер. Є. сформувалися 2

великі держави – Верх. Є. (Пд. царство) і Нижній Є. (Пн. царство), які постійно ворогували між собою. Цар Верх. Є. Менес (Міна) об'єднав країну і заснував I династію єгипет. фараонів. Столицею об'єднаної держави стало місто Хет-Ка-Птах («Помістя двійника бога Птаха», у грец. транскрипції назва звучала як Айгюптос, звідки й походить сучасна назва країни – Є.). Завдяки грец. джерелам це місто відоме також під назвою «Мемфіс» (так грец. звучало давньоєгипет. слово «мен-нефер» – «благий притулок» – назва піраміди царя Піопі II, що була збудована поряд з Хет-Ка-Птахом). У Ранній період виникло ієрогліфічне письмо. Період Стародав. царства позначився будівництвом пірамід. Першою вважається піраміда фараона III династії Джосера в Саккарі (бл. 2620 до н. е.). За часів правління фараонів IV династії було побудоване одне з 7-ми див світу – великі піраміди в Гізі. Після смерті 2192 до н. е. фараона Піопі II розпочався період смути, відомий як 1-й перехід. період. Є. у цей час було знову поділено на окремі держ. утворення, в яких паралельно правили 2 династії з центрами у Фівах (Верх. Є.) та Гераклеополісі (Нижній Є.). Війна між ними закінчилася перемогою правителів Верх. Є., що поклало початок новій епосі – Серед. царству. Центром вдруге об'єдн. держави стали Фіви. Після завойовниць. походів фараонів XII династії під єгипет. правлінням опинилися держави Нубія, Куш, Сирія-Палестина та ін. землі. У цей період посилилася центр. влада, проводилися значні роботи з удосконалення іригац. системи. Послаблення наприкінці 17 ст. до н. е. центр. влади призвело до завоювання Нижнього Є. кочовими племенами Перед. Азії – гіксосами. 1662 до н. е. фараон Верх. Є. Камес вигнав гіксосів з країни (завершення 2-го перехід. періоду). Епоха Нового царства стала періодом найбільшого розквіту давньоєгипет. цивілізації. Були побудовані храми в Карнаці, Луксорі, Абу-Симбелі, гробниці в Долині царів поблизу Фів. За правління Тутмоса III (1504–1450 до н. е.) була завойована Сирія-Палестина. З метою послаблення влади жерців фараон XVIII династії Аменхотеп IV (бл. 1365–1348 до н. е.) здійснив реліг. реформу: єдиним богом проголошено соняч. диск Атон, а всі ін. культури заборонено. Аменхотеп IV узяв собі нове ім'я – Ехнатон (давньоєгипет. «Корисний Атону») – і збудував нову столицю Ахетатон (давньоєгипет. «Горизонт Атона»; сучасна назва – Тель Ель-Амарна). Після смерті Ехнатона реформу було відмінено. 1200–1085 до н. е. Є. був об'єктом постій. нападів «народів моря» та лівійців. Чергова громадян. війна сприяла посиленню влади жерців, які фактично стали керувати державою. Давньоєгипет. цивілізація почала поступово занепадати. 525 до н. е. країна була завойована персами. 332 до н. е. Є. підкорив Александр Македонський, який проголосив себе фараоном й заклав нову столицю Александрію. Після його смерті один з полководців – Птолемей Лаг – заснував у Є. власну династію. Є. став одним з найбільших центрів еллініст. культури. В Александрії знаходилися відомий Александрій. музейон (низка наук. та навч. закладів) і б-ка, у фондах

якої було 500 тис. сувоїв. За часів правління Птолемеїв був побудований Фароський маяк, який античні греки вважали одним із 7-ми див світу. Остання цариця з династії Птолемеїв – Клеопатра – за підтримки Юлія Цезаря та Марка Антонія змогла розширити свої володіння, однак вже у 30 до н. е. Є. був завойов. Октавіаном Августом і перетворений на рим. провінцію. Після поділу Рим. імперії 395 Є. відійшов до Сх. рим. імперії. У цей час у країні активно поширювалося християнство. 639 Є. завоювали араби, він став частиною Араб. халіфату, було розпочато ісламізацію насел. країни. У 9 ст., з ослабленням влади халіфів, намісники Є. все частіше відмовлялися сплачувати податки. Протягом 2-ї пол. 9 ст. – 1-ї пол. 10 ст. в Є. змінилося 2 династії тюрк. походження (Тулунідів та Іхшидідів). 969 Є. захопили представники династії Фатімідів. Війни з тюрками-сельджуками та хрестоносцями істотно ослабили Фатімідів, чим скористався Салах-ад-дін, який 1175 став єгипет. султаном й заснував династію Айюбідів. 1250 до влади прийшли мамлюки – воїни-невільники, з яких складалася привілейов. гвардія Айюбідів. 1260 мамлюк. султан Бейбарс розгромив у Палестині монгол. війська і цим забезпечив Є. тривалий період стабільності та розквіту. 1517 Є. увійшов до Осман. імперії. 1798 тер. країни була окупов. франц. військами на чолі з Наполеоном Бонапартом, який прагнув створити тут плацдарм для подальшої боротьби з Великою Британією. 1801 британ. і турец. війська змусили франц. експедиц. корпус, що перебував у Є., капітулювати. Один із турец. полководців, відправлених до Є. для боротьби з франц. військами, – Мугаммед Алі, скориставшись антитурец. настроями в Є., захопив владу і вже 1811 став абсолют. правителем країни, хоча де-юре визнавав себе васалом Осман. імперії. Мугаммед Алі провів модернізацію єгипет. армії, здійснив низку екон. реформ та розпочав індустріалізацію країни. 1840 він отримав статус спадкоєм. правителя Є. Відкриття 1869 Суецького каналу знову зробило Є. зоною стратег. інтересів світ. держав. 1882 британ. війська окупували країну, 1914 встановлено британ. протекторат. 1922 Є. проголосив незалежність (хоча Велика Британія зберегла у країні свою військ. присутність), на чолі держави став монарх. Створення держави Ізраїль змінило баланс сил на Близькому Сх. Під час арабо-ізраїл. війни 1948–49 Є. окупував сектор Газа. 1953 внаслідок військ. перевороту Є. проголошено республікою. Президентом країни став Г.-А. Насер, який 1956 націоналізував Суецький канал, що стало причиною висадки в Є. франц. та британ. військ, окупації Ізраїлем Синай. п-ова. Кризу було подолано завдяки втручанням у цей конфлікт СРСР і США, іноз. війська були виведені з Є. Г.-А. Насер у своїй політиці почав орієнтуватися на СРСР. 1958 відбулося об'єднання Є. і Сирії у складі нової держави – Об'єднаної Араб. Респ. (ОАР). 1961 Сирія вийшла зі складу ОАР (Є. зберігав цю назву до 1971). У 1967 внаслідок чергового арабо-ізраїл. зброй. конфлікту (Шестиденна війна) Ізраїль знову окупував Синай.

п-ів. 1970 новим президентом країни став М.-А. Садат, який переорієнтував політику Є. на співпрацю із Зх. 1973 під час війни «Судного дня» звільнено частину Синай. п-ова. 1978 М.-А. Садат та прем'єр-міністр Ізраїлю М. Бегін підписали у Кемп-Девіді (США) угоду, що стала основою для укладання 1979 мирного договору між цими країнами. Згідно з угодою Ізраїль мав повернути Синай. п-ів, що й було зроблено 1982. Угода була негативно сприйнята араб. світом. 1981 М.-А. Садат був убитий групою іслам. фундаменталістів. Новим президентом країни став Х. Мубарак, який продовжив політ. курс свого попередника. Під час військ. операції «Буря в пустелі» 1991 уряд Є. виступив на боці антиірак. коаліції, що викликало невдоволення в країні і спричинило хвилю антиуряд. військ. виступів (1993), які невдовзі були придушені. Однак Верх. Є. й досі залишається базою для іслам. фундаменталістів. Є. – один з актив. учасників мирного процесу на Близькому Сх. Х. Мубарак намагається повернути втрачені позиції серед араб. країн. 1997 він поліпшив відносини з Іраном, Іраком, Лівією. Під час військ. кампанії США проти уряду Іраку 2003 Є. дотримувався нейтралітету. 2005 після змін до конституції Х. Мубарак вп'яте обраний президентом країни.

Сприятливі для життя умови лише в дельті Нілу, кількох оазисах та у смузї землі вздовж Суецького каналу. Понад 90 % тер. займають пустелі, зокрема Аравій., Лівій., Нубій. та Сахара. Найвища точка Є. – г. Катерін (2642 м) на Синай. п-ові (за Старим Заповітом на ній Мойсей отримав Десять заповідей). Ніл тече через всю країну від судан. кордону до Середзем. моря і майже на всій ділянці (1545 км) – у вузькій долині, оточ. скелями. На Пд. країни – водосховище Нассер, утвор. Асуан. греблею (1968, одне з найбільших у світі). На Пн., побл. Каїра, починається дельта Нілу завширшки до 250 км. Географічно й історично Є. ділиться на Верхній (тер. дельти Нілу) і Нижній (вузька долина (23 км) на Пд. від Каїра). У країні 2 клімат. сезони: спекотний у травні-вересні і прохолодний у листопаді-березні. Граничні т-ри – від +46 °С влітку до 0 °С взимку. Кількість опадів у Каїрі – 29 мм на рік. У пустел. р-нах дощі раз на кілька років. Рослинність лише в дельті та долині Нілу, оазисах. Папірус, який раніше ріс уздовж Нілу, нині трапляється лише на Пд. Типові представники тварин. світу: газель, пустел. лисиця, гієна, шакал, тушканчик, єгипет. мангуст. Серед рептилій – багато видів ящірок і отруй. змій, зокрема рогата гадюка і кобра. У давні часи водилося чимало крокодилів і бегемотів, нині вони трапляються у верхів'ях Нілу. У дельті – бл. 300 видів птахів, зокрема пелікан, фламінго, бусол. У Є. – нац. парк «Рас-Мугаммед».

Є. – слаборозвинена с.-г. країна. Бл. 35 % насел. зайняті у с. госп-ві. Пл. с.-г. угідь бл. 3,3 млн га, з них 3,2 млн га – в дельті і долині Нілу, 0,08 млн га – в оазисах та на узбережжі Середзем. моря. Осн. галузь с. господарства –

зрошувал. землеробство. Є. повністю забезпечує внутр. потреби у бавовні, рисі, овочах, фруктах, молоч. продукції. Осн. експортна культура – бавовник. Важливе експортне значення мають рис, картопля, апельсини. Значну роль в економіці відіграє рибальство. Осн. галузь промисловості – нафтогазова. Розвинені текстиль, харч., металург. (виробництво сталі, алюмінію), хім. (мінерал. добрива) галузі. До світ. спадщини належить місцезнаходження викоп. решток еоцен. фауни мор. ссавців Ваді-ель-Хітан (Долина китів). Є родовища нафти, природ. газу, фосфоритів, залізної, марганц. та уран. руди, графіту. Міжнар. туризм – сектор сфери послуг, що найдинамічніше розвивається і приносить найбільший дохід. У туристич. бізнесі зайнято бл. 1,6 млн осіб; є бл. 1200 готелів. Осн. курорти розташ. на узбережжі Червоного (Хургада, Бур-Сафага, Шарм-ель-Шейх, Таба, Нувейба) та Середзем. (Мерса-Матрух) морів. Останніми роками збільшилася кількість укр. відпочивальників. ВВП становить 328,1 млрд дол. США, у розрахунку на особу – 4200 дол. США. Експортує нафту та нафтопродукти, природ. газ (понад 40 %), бавовну та ін. с.-г. продукцію (20 %), текстиль, продукцію металооброб. та хім. промисловості; гол. партнери: США, Італія, Іспанія, Сирія, Франція, Німеччина, Саудів. Аравія, Велика Британія. Імпортує машини та устаткування, продукти харчування, деревину, хімікати; гол. партнери – США, Німеччина, Китай, Франція, Італія, Саудів. Аравія. Структура ВВП: сфера послуг – 49,8 %, пром-сть – 35,5 %, с. госп-во – 14,7 %. Істор. та археол. пам'ятки зосереджені в дельті та долині Нілу: у м. Гіза – піраміди і сфінкс; у м. Ель-Файюм – руїни давнього м. Арсіной; у м. Луксор і Карнака – руїни давньої єгипет. столиці 3 тис. до н. е.; у Фівах збереглося кілька храмів (богів Амона, Менту, богині Мут). У Каїрі – музей Є. (найбагатша колекція експонатів Давнього Є.), музей іслам. мистецтва, мечеті Ахмад-ібн-Тулун, Султан-Хасан, Мугаммед-Алі та ін., мавзолеї та мінарети; побл. Каїра – Місто мертвих (2 тис. до н. е.). Зв'язки Є. з Україною недостатньо вивчені. 1842–43 у Є. досліджували наслідки зараження чумою О. Уманець разом з М. Врчком і М. Черниковим, у наступ. епідеміол. експедиції 1846–48 – А. Рафалович (усі – Одеса). 1847–48 пошуками золота в р-ні Блакит. Нілу займався Є. Ковалевський. Наприкінці 19 ст. [Й. Білінський](#) організував невелику укр. громаду в Каїрі. У м. Гелуан лікувалася Леся Українка (1909–10, 1911–13). [С. Крушельницька](#) виступала у Каїр. опері (1904) та в Александрії (1908, 1910). На поч. 1920-х рр. побл. Александрії засн. укр. громаду (бл. 60 осіб), яка підтримувала зв'язки з укр. організаціями Туреччини, Центр. і Зх. Європи. Серед найактивніших її членів – Г. Божок, Ф. Ільченко, М. Косюра, Г. Пустовар, Г. Радченко. На поч. 1950-х рр. до Є. прибула невелика група українців. У 1970-х рр. тут працював викл. англ. мови, укр. православ. священник М. Губ'як. У 1970–80-х рр. досліджував манускрипти, що зберігаються у монастирі св. Катерини на Синай. п-ові, укр. візантолог І. Шевченко з Гарвард. університету в

Кембриджі. У 1980–90-х рр. у Каїрі працював кер. регіонал. буд. бюро армії США, українець з походження А. Гром'як. Єгипет. історію та культуру вивчали укр. вчені В. Авдієв, [В. Бузескул](#), [С. Дониц](#). Дипломат. відносини України з Є. встановлено 25 січня 1992.

Фотоілюстрації

Рекомендована література

1. Божок Г. Українці в Єгипті. Регенсбург, 1946;
2. Длин Н. А. Арабская Республика Египет. Москва, 1973;
3. Арабская республика Египет. Москва, 1990;
4. Бурьян М. С. Египет во внешней и колониальной политике Великобритании. Лг., 1994;
5. Гуцало С. Арабська Республіка Єгипет // Уряд. кур'єр. 1995, 16 верес.;
6. Соколов О. Перспективний партнер // Там само; Егорин А. З. Египет нашего времени. Москва, 1998;
7. Зеленев Е. И. Египет. Средние века. Новое время. С.-Петербург, 1999;
8. Видясова М. Ф., Умеров М. Ш. Египет в последней трети XX в.: Опыт либерализации экономики и политической системы. Москва, 2002.

Бібліографічний опис:

Єгипет, Арабська Республіка Єгипет / М. С. Бур'ян // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. - К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. - Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-17479>

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).